

לכבוד שבת קדש – פרשת יתרו תש"ף

וזהב הארץ ההיא טוב – זו תלמודה של א"י

דף שבועי לעיסוק בסוגיות ארץ ישראליות – נכתב ע"י חגי צמיר

בני ישראל ומשה ביקשו ממנו מפורשות כי ישאר עמם ויאיר את עיניהם – אל נא תעזוב אותנו . . . והיית לנו לעיניים . חז"ל במדרש מסבירים שביקשו ממנו להיות חבר בסנהדרין, וכל פעם שיטעו הוא יאיר את עיניהם. אפילו אין דיך אלא שתהא יושב עמנו בסנהדרין ותהא מורה בדברי תורה. ד"א והיית לנו לעינים אפילו אין דינו אלא שכל דבר ודבר שנתעלם מעינינו תהיה מאיר עינינו בו (ספרי במדבר בהעלותך פסקא 9) אלא שיתרו מסרב ועונה - כִּי אִם-אֶל-אֶרְצִי וְאֶל-מוֹלְדֹתַי אֵלֶיךָ . משמע מכאן שיתרו חזר למדין.

מפתיע לראות שכאשר בני ישראל נכנסו לארץ ישראל מספר לנו התנ"ך בתחילת ספר שופטים כי כאשר בני יהודה ובני שמעון נלחמו לכבוש את הנחלה שלהם - וּבְנֵי קִינִי הֵתִין מִשָּׁה עָלוּ מְעִיר הַתְּמָרִים (שופטים א:טז).

יתרו אמנם חזר למדין, אך את צאצאיו אנו מוצאים יושבים ביריחו. (כזכור ליתרו היו שבעה שמות וקיני הוא אחד משמותיו של יתרו). צאצאיו של יתרו עתידיים לזכות בשכר גדול על מעשיו וקירבתו לקב"ה. וגם בשכר זה יש כמה מדוגות כפי שאומרים חז"ל - אמר יהושע באותו עשה . . . אלך ואתקן דושנה של יריחו. (=הארץ הדשנה של יריחו) ומי אכלה כל אותן השנים ? (=עד שנכנסו בני ישראל לארץ ישראל ונבנה בית המקדש) בני קני חותן משה שנאמר ובני קני חתן משה עלו מעיר התמרים (שופטים א' ט"ז). אמרו כשיגלה הקדוש ברוך הוא את שכינתו עתיד לשלם שכר טוב ליתרו ולבניו. ממשיך המדרש ושואל ומה קרה לאחר שנכנסו לארץ ונבנה בית המקדש ? בני אדם גדולים היו ובעלי בתים ובעלי שדות וכרמים היו ובעביל מלאכתו של מלך מלכי המלכים הקדוש ברוך הוא הניחו הכל והלכו. (=עזבו את יריחו והלכו) להיכן הלכו. אצל יעבץ ללמוד תורה ונעשו עם למקום. (אבות דרבי נתן נוסחא א פרק לה). אנו מוצאים אם כן את צאצאי יתרו בירושלים בסמיכות לבית המקדש.

לאחר התנחלות השבטים בארץ והקמת המקדש מְשַׁפְּחוֹת סְפָרִים יִשְׁבִּי יַעֲבֹץ תִּרְעַתִּים שְׂמַעְתִּים שׁוֹכְתִים הָמָה הַקִּינִים הַבָּאִים מִחַמַּת אֲבִי בֵּית רַכָּב (דברי הימים א פרק ב). בני קיני צאצאי יתרו הם משפחות הסופרים היושבים בירושלים – יושבי יעבץ. והמקרא מוסיף ומדגיש כי הם צאצאי בית רכב.

בני יונדב בן רכב הם אלה שאותם הביא הנביא ירמיהו כהוכחה לדרך בה יש לשמור את הנחיות האב. משפחת הרכבים ממשיכה לאורך שנות הסטוריה רבות בימי הבית

בפרשתנו מפגישה אותנו התורה עם דמות מופת מענינת - דמותו של יתרו חותן משה. וַיִּשְׁמַע יִתְרוֹ כֵּהֵן מִדִּין חֵתָן מִשָּׁה אֵת כָּל-אֲשֶׁר עָשָׂה אֱלֹהִים לְמִשָּׁה וּלְיִשְׂרָאֵל עַמּוֹ כִּי הוֹצִיא ה' אֶת יִשְׂרָאֵל מִמִּצְרַיִם . כבר חז"ל ורש"י בעקבותיהם ניסו להבין מה שמועה שמעו ובא ? מה הם אותם דברים גדולים ששמע יתרו ובא להצטרף אל עם ישראל. התשובה שניתנת היא קריעת ים סוף ומלחמת עמלק. לא לחינם מוזכרים דווקא שני אירועים אלה. שהרי התרחשו ניסים רבים לבני ישראל במצרים ובמדבר, ומדוע דווקא אלה גרמו ליתרו שירצה להצטרף לעם ישראל?

ר' אליעזר אומר ראתה שפחה על הים מה שלא ראו יחזקאל וישעיה . . . שלא היו רואין אלא מתוך מראות, שנאמר נפתחו השמים ואראה מראות אלהים (יחזקאל א א), ומתוך שראו שרפים וחיות הקודש מימין ומשמאל, לפיכך לא היו מכירין כבוד יוצרם, אבל כשנגלה הקדוש ברוך הוא על הים לא נגלה עמו לא מלאך ולא שרף ולא חיות הקודש, לפיכך רואין בראיית נשמה ובראיית הלב ומכירין כבוד יוצרם דומה להם כאילו רואים בעיניהם (שכל טוב, שמות פרשת בשלח). כך גם במלחמת עמלק שהגיעה כדי ללמד את בני ישראל הִי'שׁ ה' בְּקִרְבָּנוּ אִם אֵין

מלחמת עמלק היא המקום בו מתברר הקשר הישיר בין החיבור לקב"ה להצלחתו של האדם. וכי ידיו של משה עושות מלחמה או שוברות מלחמה אלא לומר לך כל זמן שהיו ישראל מסתכלים כלפי מעלה ומשעבדין את לבם לאביהם שבשמים היו מתגברים ואם לאו היו נופלין (משנה מסכת ראש השנה פרק ג משנה ח) בשני אירועים אלה נוצר נפגש אישי וישיר בין בני ישראל לקב"ה. הכרה והבנה .

יתרו – שזיהה בשני אירועים אלה את ייחודו ואחדותו של הבורא הגיע כדי להצטרף לעם ישראל. מכאן גם אולי הסיבה בגללה השתמשה התורה במילה מאד ייחודית בהתייחס ליתרו – ויהר יתרו. פירושים שונים ניתנו למילה ייחודית זו, וביניהם במדרש תנחומא ויחד יתרו - שיחד שמו של הקדוש ברוך הוא. ד"א ויחד יתרו, שנעשה יהודי, ויאמר יתרו ברוך ה'. אמר יתרו לא הנחתי אלוה שלא עבדתי אותו, ולא מצאתי אלוה כאלוהו של ישראל (מדרש תנחומא (בובר) פרשת יתרו סימן ה). יתרו הוא הראשון שקרא את הקריאה 'ברוך ה' – קריאה השגורה היום על פיו של כל יהודי.

מענין לראות מה קרה עם יתרו לאחר מכן. התורה אומרת לנו כי יתרו חזר לארצו - וַיִּשְׁלַח מִשָּׁה אֶת-חֵתָנוּ וַיְלַךְ לוֹ אֶל-אֶרְצוֹ. לא רק זאת אלא שעל פי המתואר בספר במדבר

הראשון לא לשתות יין ולא לבנות בתים ועוד כפי שהינחה אותם אביהם. והנביא משתמש בדוגמא כדי להוכיח את עם ישראל על כך שהנה הרכבים שומרים בקפדנות רבה את הנחיות אביהם (צאצא יתרו שקיבל על עצמו את התורה) ואילו בני ישראל אינם שומעים לדבר ה'.

אם כן, יתרו חזר לארצו לאחר שנפרד ממשה, בשלב מסוים צאצאיו נמצאים ביריחו – מדרגה של עושר גשמי (דושנה של יריחו) ובסופו של דבר הם בני הרכבים הנמצאים בירושלים, בני יעבץ משפחות הסופרים – הנמצאים במקדש ועוסקים בלימוד והוראת התורה.

במהלך התקופות בין לבין אנו מוצאים אותם נודדים ומתיישבים במקומות שונים בארץ. כך למשל כאשר אכיש מלך גת מתחקר את דוד בקשר למעשיו ויאמר אכיש אל־פְּשַׁטְתֶּם הַיּוֹם וַיֹּאמֶר דָּוִד עַל־נַגְבַּ יְהוּדָה וְעַל־נַגְבַּ הַיַּרְחֵמְאֵלִי וְאַל־נַגְבַּ הַקִּינִי: (שמואל א כז: י) משמע שהם בנגב. כאשר דוד מחלק לאנשיו מן השלל כתוב וְלֹא־אֶשֶׁר בְּעָרֵי הַיַּרְחֵמְאֵלִי וְלֹא־אֶשֶׁר בְּעָרֵי הַקִּינִי: (שמואל א ל: כט)

כאשר שבט יהודה קיבל את נחלתו כתוב זֹאת נַחֲלַת מִטָּה בְּנֵי־יְהוּדָה לְמִשְׁפַּחְתָּם: וַיְהִיו הָעָרִים מְקֻצָּה לְמִטָּה בְּנֵי־יְהוּדָה אֶל־גְּבוּל אֲדוּם בְּנִגְבַּה קְבָצָאֵל וְעָדָר וַיְגֹר: וְקִינָה וְדִמְוֹנָה וְעַד־עָדָה: (יהושע פרק טו: כ-כב).

במלחמת דבורה וברק בסיסרא אנו מוצאים שסיסרא ברח אל אוהל יעל אשת חבר הקיני - היושב במרחב הגליל התחתון. ואכן, מאוחר יותר בהסטוריה נמצא כפר בשם מדין על הר קרני חיסין שבגליל התחתון. עדות מפתיעה נוספת היא העובדה שברשימת אתרי קודש קדומה שנתגלתה בידי פרופ' אלחנן ריינר ונמצאה בכתב יד פארמה של המשנה מופיעה רשימת בתי כנסת ואתרי קודש ברחבי ארץ ישראל. בין המקומות המוזכרים ברשימה נמצא "בית כנסת יונדב בן רכב בכורסי שמעבר לים טבריא".

=====

נדודיהם של צאצאי יתרו בני הקיני ברחבי הארץ השאיר את חותמו בשמות ואתרים במקומות שונים. כך באזור ערד אנו מוצאים את 'נחל קינה' - אחד הערוצים במערב מדבר יהודה. אורכו של הנחל כ-8 ק"מ, והוא מצוי מדרום מערב לערד ובו נמצא 'גב-קינה' הנחשב לאחד הגבים הגדולים בדרום הארץ. תחילת נחל קינה הוא למרגלות הר קינה המתנשא לגובה 635 מטר, לאחר מסלול זרימה באורך 13 ק"מ ממרגלות ההר, נשפך הנחל אל נחל חימר שהוא הנחל המנקז הראשי מקו בקעת ערד – דימונה עד לקצה הצפוני של ים המלח והר סדום. נחל קינה מנקז את דרומה של בקעת

ערד אף הוא. נחל חימר הוא הגדול מנחלי יהודה ודרך שני הנחלים הללו מתרחשים מספר שיטפונות מדי שנה ועוברים בהם כמויות עצומות של מים. נחל קינה היה נחלתו של שבט הקיני, ושמו, "ואדי הקינה" נשמר בפי יושבי המדבר. בתקופת המקרא עברה בנחל קינה דרך אדום, שקישרה בין ערד והרי חברון בצפון, לים המלח והערבה בדרום. מכאן, באזור זה, ניסו בני ישראל להיכנס לארץ, אלא שמלך ערד יצא כנגדם. עדויות לתוואי הדרך הקדומה באים לידי ביטוי לדוגמה באתר הארכאולוגי חורבת עוזה. זוהי מצודה ששימשה לכל אורך התקופות ושלטה על דרך אדום המקראית העתיקה העוברת בנחל. בנחל קינה מסלול טיול שבמהלכו עוברים את מפל הקינה – זהו מפל שברוב ימי השנה הוא יבש. בקרקעית המפל נמצא גב הנקרא "גב קינה". בגב מצויים מים כל ימי השנה אך מצב המים, צלילותם וצבעם תלוי בפרק הזמן שחלף מהשיטפון האחרון באותו אזור ובעוצמתו.

גם בצפון הארץ עדויות לנוכחותו של הקיני בשימור שמות ומקומות בהם פעל. כך למשל נחל קיני שלייד מגידו. הנחל זורם במורדות רמות מנשה, שצונחים לנחל עירון, לא הרחק ממגידו. הנחל יוצר גיא צר המתחתר במורדות הדרומיים של רמת מנשה, הנושקים לנחל עירון. הנחל נכנס לעמק יזרעאל מדרום לתל מגידו וכאן הוא ממשיך כתעלה אל נחל קישון. סמוך למגידו נובעים בנחל מספר מעיינות. הם יוצרים פלג איתן, הזורם בצל חורשות עצים של קק"ל. מי המעיינות האלה הפעילו בעבר כמה טחנות קמח, ששרידיהן נראות עד ימינו באפיק. ייתכן שהמעיינות האלה הם "מי מגידו", הנזכרים בשירת דבורה: "בָּאוּ מַלְכִים גְּלָחְמוּ אֶז גְּלָחְמוּ מַלְכֵי כְנַעַן בְּתַעֲנֵךְ עַל מִי מְגִדוֹ" (שופטים ה, יט). בצפון הארץ נמצאו בעבר שרידי כפר שנקרא "מאדין", על הר הגעש של קרני חיסין. דבר שהביא כנראה לזיהוי המקום כמדין בעיני נוסעים שונים. זיהוי מוטעה זה הוא כנראה בין השאר הסיבה לכך שלמרגלות קרני חיסין נמצא האתר המזוהה עם קברו של יתרו. האתר הנקרא היום נבי שועיב הוא המקום הקדוש ביותר בארץ ישראל לעדה הדרוזית. (על אתר נבי שועיב כתבנו בעבר – יתרו תשע"ח). לאחרונה נתגלו שרידי בית כנסת בכורסי שממזרח לכנרת, ואולי זהו בית הכנסת של יונדב בן רכב המוזכר ברשימת אתרי הקודש המכונה "כנסיות אליהו".

המטייל במקומות אלה ברחבי הארץ טוב שיתן אל ליבו את אמונת הייחוד אותה העניק יתרו לצאצאיו בקבלו את התורה ואת האמונה בקב"ה.

בברכת שבת שלום ומבורך – הגי עמיצור

לצפייה בדפים קודמים <https://www.mlh-gsi.org/>

לקבלת הדרָךְ במייל היכנסו לקישור <https://lp.vp4.me/fw3x>